

до уваги лише ті репліки мовця, які відсегментовувалися для проведення подальшого ідентифікаційного дослідження, або в яких виявились ознаки, присутні в зразку голосу та мовлення певної особи.

Отже, встановлення змісту розмов – це експертне завдання, пов'язане із дослідженням слідів звуків у вербальній комунікації, яке має кінцевий графічний результат. Від того, наскільки якісно буде представлено у висновку експерта/спеціаліста цей найпростіший вид експертних робіт, у кінцевому рахунку буде визначатися довіра представників системи судочинства до результатів проведених експертних досліджень і власне до самого експерта, який їх провів.

В. В. Коломицев, старший викладач Національної академії Служби безпеки України

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ АВТОМАТИЗОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИХ СИСТЕМ ЗА ГОЛОСОМ ТА УСНИМ МОВЛЕННЯМ ЛЮДИНИ

У нашому суспільстві відбуваються великі зміни, зростає роль науки та професіоналізму в різних галузях людського існування. Це значною мірою стосується й криміналістики, яка забезпечує об'єктивність і достовірність при розслідуванні злочинів, сприяє розшуку злочинців, а це вимагає постійного розвитку та новітніх розробок. Судові експертизи й науково-технічні дослідження є надійним і дієвим засобом доказування у кримінальному судочинстві, вони дозволяють вирішувати різні завдання та часто відіграють вирішальну роль при проведенні різноманітних заходів щодо розшуку чи встановлення злочинців.

Нерідкими є випадки, коли лише експертиза може дати відповіді на питання слідства, а проведення науково-технічних досліджень значною мірою сприяє оперативно-розшуковим заходам, які вимагають значних інтелектуальних та фізичних зусиль і суттєвих матеріальних витрат. Ці витрати є необхідними як для профілактики злочинів, так і для їх розслідування, а тому не лише повністю виправдовують себе, а й приносять значний прибуток державі.

Криміногенна обстановка в нашій країні нажаль є нестабільною й амплітуда її коливань знаходиться в доволі відчутних суспільством межах. Злочинці діють більш витончено, зухвало і сьогодні вже можна говорити про інтелектуалізацію злочинної діяльності, яка проявляється в тому, що вчиненню злочинів передують чітка підготовка, планування до найдрібніших деталей, створення певних алгоритмів та проведення розвідувальних і контррозвідувальних операцій тощо. Знаючи методи та способи дій правоохоронців, злочинці намагаються не залишати слідів, діяти більш продумано і впевнено, адже не є таємницею, що доволі часто консультантами в злочинців виступають колишні співробітники правоохоронних органів, які з певних причин були виключені з цих структур або ж були звільнені за власним бажанням. У будь-якому разі ці люди знають специфіку роботи правоохоронців і мають певний досвід проведення окремих заходів. Тому й методична база в злочинців може бути доволі високою, а технічно вони, нажаль, можуть мати значні переваги.

Частішими стають злочини, коли при їх підготовці й організації ведуться телефонні чи інші переговори з жертвою, відбуваються погрози та шантажі в усній формі або ж здійснюються анонімні повідомлення оперативним службам правоохоронних структур з погрозами вчинення протиправних і небезпечних для суспільства дій (терористичного акту, захвату заручників тощо). У таких випадках єдиними слідами можуть бути сліди голосу й усного мовлення, зафіксовані за допомогою апаратури. Тому для

розшуку і встановлення злочинців необхідні науково-технічні дослідження, які проводять спеціалісти в галузі фоноскопії. Крім того, можливість мати автоматизовані бази даних голосів і усного мовлення злочинців, які вели переговори, а також тих, хто був розшуканий за підозрою вчинення тяжких злочинів, дасть змогу більш оператив-но та чітко вирішувати складні питання.

Отже, важливим завданням на сьогодні є створення вказаних автоматизованих баз даних, адже їх доціль-ність ґрунтується на нагальних потребах, коли вирішен-ня існуючих проблем відбувається в умовах обмеженого часу і будь-яка обґрунтована інформація може докорінно змінити весь хід розшукових заходів і направити їх про-ведення в потрібне, часто несподіване, русло. Не може бути сумнівів у тому, що одним із найважливіших чин-ників, який визначає успіх та ефективність діяльності з розкриття, розслідування та попередження злочинів, є рівень її забезпечення інформацією, яка характеризує вчинений (чи планований) злочин і осіб, які причетні до нього, тобто криміналістичною інформацією¹. Таку ін-формацію можна отримати через дослідження голосу і усного мовлення особи, причетної до вчинення (чи пла-нування) злочину.

Для розшуку злочинців існують певні системи й ви-моги щодо їх створення. Як зауважують Л. Я. Драпкін та І. Ф. Герасимов, найважливішим зберігачем і джерелом отримання фактичних даних є спеціалізовані обліки, по-єднані в науково розроблену систему криміналістичної реєстрації. Правоохоронні органи використовують також і допоміжні обліки, і відомчі масиви, і реєстраційно-до-відкові документації². Таким чином, криміналістичні обліки є цінним матеріалом при розслідуванні тяжких

¹ Див.: Криміналістика / Под ред. Н. П. Яблокова, В. Я. Колдина. – М., 1990. – С. 210.

² Див.: Криміналістика: Учеб. для вузов / И. Ф. Герасимов, Л. Я. Драпкин, Е. П. Ищенко и др. / Под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. – М., 1994. – С. 199.

злочинів. В Україні систему криміналістичної реєстрації створюють різноманітні види обліків, які потребують постійного оновлення та аналізу.

Поняття «криміналістичні обліки» та «криміналістична реєстрація» тісно переплетені. З цього приводу В. Ю. Шепітько зазначає, що криміналістичні обліки – це система реєстрації, систематизації та зосередження об'єктів чи свідчень про них за їх ідентифікаційними ознаками з метою використання облікових даних для розкриття і попередження злочинів, засновані на наукових даних та узагальненнях практики боротьби зі злочинністю. Про криміналістичну реєстрацію він говорить як про цілеспрямований систематичний облік певних об'єктів для подальшого використання реєстраційних даних при розслідуванні злочинів, розшуку злочинців і речових доказів, вияснення обставин, які були супутні події злочину¹.

Зрозуміло, що реєстрація має сприяти як розшуку, так і подальшій ідентифікації злочинців, адже власне мета розшуку й полягає в тому, щоб розшукати потрібний об'єкт, виокремлюючи його з певної сукупності. Ф. П. Сова зазначає, що безпосереднім призначенням криміналістичної реєстрації є створення попередніх умов для ідентифікації об'єктів, що реєструються, наведення довідок про них, які мають розшукове для деяких категорій об'єктів правове і кримінологічне значення, цим і визначається характер даних, покладених в основу організації та функціонування обліків того чи іншого виду: це, у першу чергу, ознаки, які відображають групову належність й індивідуальність об'єкта реєстрації, які доповнюються даними розшукового або іншого порядку залежно від виду та інших важливих для конкретного об'єкта і обліку характеристик².

¹ Див.: Шепітько В. Ю. Криміналістика: Курс лекцій. – Х., 2003. – С. 113.

² Див.: Криміналістика. / Под ред. Б. А. Викторова, Р. С. Белкина. – М., 1976. – С. 208.

За нашою думкою, доволі перспективною галуззю криміналістичних обліків є реєстрація особливо небезпечних злочинців за голосом та усним мовленням. Це сприятиме оптимізації та підвищенню інформаційного забезпечення правоохоронних органів. Для вирішення цього завдання необхідне створення автоматизованої інформаційно-пошукової системи (АПС) за голосом і усним мовленням, наприклад, таким чином, як це робиться для створення АПС за відбитками пальців рук, коли створюються дактилоскопічні картки, де вказуються певні особливості, присвоюється кожній групі свій шифр тощо, або ж як це робиться для реєстрації за ознаками зовнішності злочинців тощо.

Відомо, що в системі криміналістичної реєстрації існують такі види обліків:

- оперативно-довідкові (пофамільні картотеки, дактилоскопічні картки, облік злочинців за їх зовнішніми ознаками та ін.);

- оперативно-розшукові (облік осіб, які пропали без вісти, невідомих хворих і невпізнаних трупів, облік загубленої чи викраденої вогнепальної зброї; облік викрадених речей тощо);

- автоматизовані інформаційно-пошукові системи спеціального призначення (це більш акумульовані системи, що призначені для вирішення вузького кола завдань, які відрізняються тим, що орієнтовані на певний вид інформації та вирішують окремі завдання, наприклад, при створенні колекцій куль, гільз зі слідами зброї, підrobлених документів тощо).

До спеціалізованих АПС, за нашою думкою, можна віднести створення колекції фонограм із голосами та усним мовленням осіб, які анонімно повідомляли про загрозу здійснення вибуху, погрожували вчиненням терористичних актів, вимагали викуп за викрадених людей і тих, хто був засуджений за інші тяжкі злочини. Таким чином, виникає необхідність створення колекції голосів

та усного мовлення осіб, які потрапили в поле зору правоохоронних органів. Для цього потрібно визначити необхідні групи особливостей голосу й усного мовлення, які складатимуться з підгруп різних ознак, а ті, у свою чергу, матимуть свій цифровий, літерний, або ж літерно-цифровий шифр, який слугуватиме більш детальному пошуку в реєстрі розшукуваної особи.

Щоб досягти цього на першому етапі, потрібно скласти картотеку фонограм голосів, поділивши їх на чоловічі, жіночі, дитячі. Загальні ознаки голосу можуть слугувати для встановлення групової належності, що дасть змогу поділити фонограми на групи, окремі ж ознаки голосу дадуть можливість у подальшому ідентифікувати особу або ж встановити її на етапі переговорів із нею в разі наявності зразків голосу й усного мовлення в базі даних.

До загальних ознак голосу можна віднести тембральне забарвлення, наявність патології у вигляді певних захворювань горла, носа, дихальних шляхів тощо. Сюди ж потрібно віднести дзвінкість і силу голосу, його мелодику та висоту тощо.

На другому етапі описуються і шифруються характеристики усного мовлення особи в різних умовах (розмова, розповідь, читання, переказ та ін.). На цьому етапі встановлюються особливості усного мовлення людини, особливості її промовляння, повнота словникового запасу, користування ним, уміння формулювати свої думки, будувати речення тощо, виділення патології промовляння (заїкання, гунявість, незв'язність мовлення тощо). Тут встановлюються загальні й окремі ознаки усного мовлення, які проявляються на граматичному, лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях. Це створить умови для подальшої ідентифікації особи та виділення її з групи подібних голосів і усного мовлення.

Необхідно зауважити, що такий реєстр необхідно складати, як на лінгвістичному, так і на акустичному (фізичному) рівнях, що дасть більш точні результати і дозволить

швидше розшукати злочинця та зробити більш конкретні попередні висновки. Обмежені рамками доповіді ми не можемо дати більш детального опису можливих напрямків створення АПС за голосом та усним мовленням злочинців, але в цілому вважаємо це завдання важливим і таким, що матиме подальший розвиток у криміналістиці. Потрібно більш детально розглянути властивості голосу й усного мовлення, які будуть визначальними при створенні реєстрів.

За нашою думкою, правоохоронні структури повинні мати централізовану базу даних, де б зберігалися зразки та шифри голосів й усного мовлення небезпечних злочинців, яка б надавала допомогу регіональним відділенням у створенні реєстрів і розшуку злочинців, а регіональні підрозділи надавали б необхідні матеріали для поповнення й уточнення цієї бази.

Таким чином, вважаємо, що створення АПС за голосом та усним мовленням має важливе значення в криміналістиці й забезпечить більш точну обробку інформації та сприятиме об'єктивності розслідування злочинів, дозволяючи швидше справлятися з вирішенням складних завдань, буде допомагати при подальшому призначенні експертизи та вирішувати проблематичні завдання. Для цього необхідні певні зусилля та витрати у створенні колекції голосів і усного мовлення, але такі реєстри дуже швидко виправдають себе та дозволять перейти на новий рівень фоноскопичних досліджень, більш систематизовано проводити експертизи.